

В. М. Шевчук, канд. юрид. наук, доцент
*Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ І ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Однією з основних тенденцій сучасного розвитку криміналістики і слідчої практики є комплексність слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних і превентивних заходів з метою вирішення окремих тактичних завдань розслідування в певній слідчій ситуації. Ця тенденція одержала своє відбиття у криміналістичній науці у вигляді концепції тактичних операцій. Тому на сучасному етапі розвитку криміналістики досить актуальною й важливою стає проблема розробки теоретичних засад побудови й використання типових тактичних операцій при розслідуванні окремих видів злочинів.

На сьогодні у криміналістичних дослідженнях і рекомендаціях, які в них містяться, немає єдиного підходу до формування тактичних операцій у криміналістиці, чітко не визначені принципи їх побудови та моделювання. Правильно, на нашу думку, зазначав Р.С. Белкін (2001): приблизний набір тактичних операцій досить бідний, містяться в ньому нерідко зовсім не тактичні операції, а простий перелік дій, за допомогою яких може бути вирішено одне й те ж завдання.

Аналіз криміналістичної літератури і слідчої практики показує, що часто тактичними операціями називають окремі дії, заходи тощо, які в реальності такими не є. Так, у роботах В.О. Образцова, І.М. Комарова, Н.А. Марочкіна, В.Я.

Решетнякова, С.В. Лаврухіна та інших називаються наступні тактичні операції: “контрольна закупка”, “контрольне обмірювання”, “виявлення”, “знешкодження взривотехнічних об’єктів”, “зняття залишків”, “реставрація особи і голови невідомого трупа”, “контрольна перевірка”, “огляд місця події”, “обшук” та ін.

У таких випадках, на думку авторів, мова йде про дії по підготовці й виконанню планованого заходу. Однак вони не є тактичними операціями. Підготовка до проведення слідчої дії чи оперативно-розшукового заходу, як правило, розглядається як частина, елемент його тактики, а складові організаційно-технічних заходів не вважаються тактичними. Інакше кажучи, будь-який допит, обшук, огляд місця події, пред’явлення для впізнання тощо перетворюються на тактичну або оперативно-тактичну операцію. Названі дії можуть стати й елементом тактичної операції, коли вони провадяться не самі по собі, а тактично тісно пов’язані з іншими діями або оперативними заходами. Контрольна закупка в цьому випадку стане елементом операції із затримання злочинця по “гарячих слідах”, і вона буде мати вже іншу назву, приміром, “затримання злочинця по гарячих слідах”. Крім того, контрольна закупка, зазвичай, здійснюється як оперативно-розшуковий захід (а в деяких випадках – як оперативно-розшукова операція) і не становить собою предмет вивчення криміналістики.

Не можна змішувати тактичну операцію з чисто технічними заходами (наприклад, по знешкодженню вибухових пристроїв) або з організаційно-технічними діями (пов’язаними, наприклад, з реставрацією особи чи голови невідомого трупа), з окремими розшуковими заходами, тактичними прийомами (зокрема, з використанням фактору раптовості тощо). Більше того, виникає сумнів стосовно

пропозиції по формуванню тактичних операцій, які іменуються деякими вченими як “огляд місця події”, “обшук” та ін. Відомо, що огляд місця події (обшук) – це слідчі дії. Однак це зовсім не означає, що вони проводяться у формі тактичних операцій. Одиночна дія не може утворити тактичну операцію, оскільки операція – це завжди взаємозалежний і взаємозумовлений комплекс дій, заходів. У зв’язку з цим справедливим, на наш погляд, є зауваження І.В. Борисенка (2001), що тактична операція являє собою комплексне утворення, до якого, крім огляду місця події, входять також дії непроцесуального характеру. До того ж у назві тієї чи іншої тактичної операції мають бути відображені й завдання, що вирішуються за допомогою її проведення на конкретному етапі розслідування.

З урахуванням наведеного можна констатувати, що назріла необхідність розробки єдиних критеріїв формування тактичних операцій у криміналістиці. Вбачається за доцільне при розробці й побудові тактичних операцій урахувати нижчевикладені положення.

По-перше, побудова типових тактичних операцій при розслідуванні деяких видів злочинів зумовлена окремими (проміжними) тактичними завданнями розслідування. Спостерігається досить тісний взаємозв’язок тактичних завдань розслідування злочинів і тактичних операцій. З одного боку, метою тактичної операції завжди є вирішення конкретного завдання розслідування, з другого – окремі проміжні завдання розслідування визначають засоби його вирішення, тобто зумовлюють певну тактичну операцію. Розробка й побудова типових тактичних операцій тісно пов’язана з визначенням типових тактичних

завдань при розслідуванні злочинів. Так, при розслідуванні злочинів проти особи типовими тактичними операціями, як правило, виступають: “розшук та затримання підозрюваного”, “встановлення особи загиблого” та ін. Зрозуміло, що немає необхідності планувати і проводити багато операцій при розслідуванні кожної кримінальної справи. Дійсно, для чого проводити тактичну операцію “встановлення особи загиблого”, якщо його особа була встановлена ще на початку розслідування, чи тактичну операцію “розшук та затримання підозрюваного”, якщо злочинця затримано на місці вчинення злочину. Урахування окремих тактичних завдань дає змогу встановити напрямок розслідування, окреслити коло обставин, які треба з’ясувати, встановити типові засоби їх вирішення.

По-друге, розробка й застосування тактичних операцій ситуаційно зумовлені. При плануванні та проведенні тактичних операцій потрібно враховувати слідчу ситуацію, яка склалася на певний момент розслідування. Аналіз слідчих ситуацій свідчить, що в кожній із них передбачається застосування різноманітних тактичних операцій, а необхідність їх планування та проведення зумовлюється залежно від наявності доказової та орієнтовної інформації. Слідча ситуація, що виникла в процесі розслідування, диктує певний комплекс слідчих і організаційних дій та оперативно-розшукових заходів.

По-третє, розробка типових тактичних операцій потребує врахування виду й категорії злочину. Виникнення та постановка тактичних завдань розслідування зумовлені вчиненням злочином, характером інформації про особу злочинця, спосіб вчинення та приховування злочину, механізм слідоутворення тощо. Певний вид злочинів чи їх група вимагають конкретних тактичних засобів, які можуть

бути використані для вирішення окремих тактичних завдань розслідування. При цьому слід мати на увазі криміналістичну характеристику злочину, яка розглядається в теорії криміналістики як узагальнена інформаційна модель (графічна й описова), що становить собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак певної категорії (групи) злочинів, які мають суттєве значення для їх виявлення, розкриття й розслідування. Таким чином, криміналістична характеристика виступає інформаційним підґрунтям для побудови й формування типових тактичних операцій і використання їх у процесі розслідування.

Отже, оптимізація та підвищення ефективності розслідування злочинів значною мірою залежать від того, наскільки глибоко розроблені теоретичні проблеми формування тактичних операцій, як практика проведення таких операцій забезпечена відповідними методичними розробками. У зв'язку з цим теоретичні засади побудови тактичних операцій і використання їх у теорії криміналістики та практиці розслідування окремих видів злочинів вимагають подальших фундаментальних досліджень і комплексних розробок.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВознавства***

**Тези доповідей і наукових повідомлень
учасників наукової конференції
молодих учених та здобувачів**

**Харків
2006**